

ZAZNAVA NEGATIVNIH GOSPODARSKIH POJAVOV IN VREDNOTE

Marko Polič in Vlasta Zabukovec*

Ključne besede:

laične teorije, gospodarska socializacija, pravna socializacija, atribucija, obrazci, razvoj

POVZETEK

Vsako gospodarstvo ima tudi svojo temno stran, ki se kaže v nezaposlenosti, kraji, goljufiji, siromaštvu in podobnih pojavih. Pričujoča raziskava je posvečena zaznavi takih pojmov pri mladostnikih in mlajših odraslih. Različno stari preizkušanci (13, 17 in 20 let) so ocenjevali pomen pojmov korupcija, neplačevanje davkov, goljufija, kraja in prosjačenje, odgovoriti pa so morali tudi na Kahlejev seznam vrednot ter Richinsovo in Dawsonovo lestvico materialističnih vrednot. Na ta način smo skušali dobiti vpogled v stališča in prepričanja mladih ljudi o šodklonskem gospodarstvu v okviru njihovega vrednostnega sistema. Ugotovili smo, da so razlike med preizkušanci iz treh starostnih skupin razmeroma majhne, bolj v stopnji kot v smeri. Možna je razlaga z dejstvom, da so preizkušanci na isti stopnji spoznavnega razvoja in se razlikujejo predvsem po obsegu in vsebini svojih izkušenj. Vse tri skupine kažejo razmeroma močno materialistično usmeritev, vsaj v primerjavi z originalnimi Richinsonovimi in Dawsonovimi podatki. Pokazalo se je tudi, da je vrednostni sistem povezan z zaznavo obravnavanih pojmov.

UVOD

Čeprav navadno negativni gospodarski pojavi, kot so nezaposlenost, prosjačenje, neplačevanje davkov ipd. ne prevladujejo v gospodarstvu neke dežele, vseskozi pritegujejo pozornost javnosti. Včasih se zdi kot da so v človeških glavah bolj stvarni od pogostejših pozitivnih dejstev gospodarskega življenja. Upoštevanje hevrstiko dostopnosti (Tversky in Kahneman, 1974) je to razumljivo. Posebno so ti pojavi značilni za dežele v gospodarski in politični preobrazbi povezani z gospodarsko krizo, delno zato, ker velike spremembe predstavljajo dobro osnovo za nastanek teh dejanj, delno zato, ker jih ljudje pričakujejo in delno zato, ker predstavlja uporabno sredstvo v političnih obračunih. Slovenija predstavlja dokaj značilen, čeprav ne tudi skrajn tovrsten primer. Vendar nas tovrstni pojavi ne zanimajo kot taki, pač pa so le spodbudili naše zanimanje za to, kako ljudje vidijo in razumejo negativne "gospodarske" pojave, kot so korupcija, goljufija, kraja, neplačevanje davkov in prosjačenje ter za razvojne vidike tega razumevanja. Gre torej za raziskovanje procesa oblikovanja pojmovanj nekaterih socialnih pojavov pri adolescentih

* Oddelek za psihologijo, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 2, Ljubljana

in mladih ljudeh, ali z drugimi besedami, za raziskovanje razvoja obrazcev o teh pojavih. Obrazce obravnavamo tu v Andersonovem smislu (po Petersonu, 1990) kot "velike, zapletene enote znanja, ki organizirajo večino našega znanja o splošnih kategorijah objektov, razredov dogodkov in tipov ljudi". Narejenih je bilo že več raziskav tega področja (npr. Furnham, 1988; Furnham in Stacey, 1991; Lassarre in Roland-Levy, 1989), ki pa so bile predvsem usmerjene v normalne vsakdanje vidike gospodarstva. Le nezaposlenost je pritegnila večjo pozornost. Ne glede na to pa menimo, da ista ali vsaj podobna načela vodijo socialno-spoznadni razvoj na tem področju socializacije.

Teorije socializacije

Po različnih avtorjih (npr. Furnham in Stacey, 1991) poteka proces pridobivanja socialnega znanja skozi več stopenj. Na proces sam vplivajo individualni, socialni in kulturni dejavniki. Haste (1987) je ponudil model odnosov med tremi področji, interperonalnim, intraindividualnim in družbeno-zgodovinskim, ki v medsebojni interakciji vplivajo na razumevanje družbe pri mladih ljudeh. Turiel (po Furnhamu in Stacey, 1991) je odkril sosledje stopenj v razvoju pojmovanj socialnih dogovorov, začevši z "dogovorom kot opisom družbene uniformnosti" do "dogovora kot usklajevalca socialnih interakcij", v približnem starostnem razponu od šest do 25 let. Ker se naša raziskava začne nekje na polovici tega razvoja, bomo na tem mestu opisali le nekatere glavne spremembe (Preglednica 1).

PREGLEDNICA 1: Drugi del Turielovega seznama stopenj v razvoju pojmovanj socialnih dogovorov (po Furnhamu in Stacey, 1991)

STOPNJE	Približna starost
4. Negacija dogovora kot dela sistema pravil. O dogovorih menijo da so arbitrarni in spremenljivi ne glede na pravila. Vrednotenje pravila nanašajočega se dogovorno dejanje je usklajena z vrednotenjem dejanja. Dogovori so zgolj socialna pričakovanja.	12 - 13
5. Dogovori kot posredovani s socialnim sistemom. Pojav sistematičnih pojmovanj socialne strukture. Dogovori kot normativne ureditve v sistemu s poenotenostjo, utrjenimi vlogami in statično hierarhično organizacijo.	14 - 16
6. Negacija dogovorov kot societalnih standardov. Dogovore imajo za kodificirane societalne standarde. Poenotenost v dogovorih nima vloge v ohranjanju socialnega sistema. Dogovori so zgolj societalni standardi, ki obstajajo zaradi navade.	17 - 18
7. Dogovori kot usklajevanje socialnih interakcij. Dogovori kot poenotenja, ki so funkcionalna pri usklajevanju socialnih interakcij. Skupno znanje v obliki dogovorov med člani socialnih skupin pospešuje interakcijo in delovanje sistema.	19 - 25

Ni naš namen podrobno opisati ta proces. Lahko se strinjamo z Furnhamovim in Staceyevim mnenjem, da "lahko pojmovanja socialnega sveta pri mladih ljudeh pojasnimo v okvirih 'sistema znanja', ki se razlikuje, vendar je jasno povezan s sistemom znanja pri odraslih". Pojmovanja postopno postajajo širša, bolj zapletena in abstraktna. Poleg starosti na obravnavanje procese vplivajo še drugi dejavniki, npr. socialno okolje, kultura itn. Pojmovanja določa tudi narava pojavov, katerih razumevanje pojasnjujejo.

Raziskave gospodarske in pravne socializacije

Za našo raziskavo so pomembne predvsem ugotovitve povezane z razlago nezaposlenosti, raziskave utaje davkov, pojmovanja lastnine ter pojmovanj prava in pravice. V raziskavah nezaposlenosti so se jasno pokazale tri skupine dejavnikov, katerim pripisujejo vzroke za nastanek nezaposlenosti: individualistični (notranji, lastno vedenje, napor, sposobnost, morala), societalni (zunanje sile, vladna politika) in fatalistični razlogi (sreča, priložnost).

Pojmovanje privatne lastnine je tesno povezano s pojmovanjem njene odtujitve, npr. s krajo. Furnham in Stacey (1991) navajata, da so različni raziskovalci ugotovili, da za večino kaznivih dejanj ljudje bodisi navajajo olajševalne okoliščine, ali pa, ko postajajo starejši (od 7 do 17 let) navajajo manj olajševalnih okoliščin.

Utaja davkov v mnogih državah predstavlja resen problem. Mnoge psihološke teorije jo skušajo razložiti. Pogosta slabost tovrstnih raziskav leži v dejstvu, da so raziskovalci uporabili majhne vzorce, sestoječe se predvsem iz ljudi, ki niso davkoplačevalci. V našo raziskavo smo neplačevanje davkov vključili predvsem zaradi primerjave, saj to "kaznivo" dejanje mnogi smatrajo bolj za nekaj šport, kot pa za kriminal. Kot je Wahlund (1989) pokazal na vzorcu švedov, ljudje menijo o davkih, da gre za "jemanje denarja, ki je dejansko njihov", in da je celoten sistem davkov precej nepravičen. Istočasno so intervjuiranci menili, da je treba tiste, ki niso prijavili dodatnih dohodkov huje kaznovati, kot so bile tedanje kazni.

Pojmovanja zakona in z njim povezanih pojavov pogosto pojasnjujejo z atribucijskimi teorijami. Ljudje vidijo vzroke kaznivih dejanj v različnih zunanjih (npr. gospodarske razmere) in notranjih (npr. osebnostne dispozicije) dejavnikih. Furnham in Henderson (Furnham, 1988) sta v svoji raziskavi vzrokov hudodelstev našla šest faktorjev, ki jih zajemajo: pomanjkljiva ali neustrezna socializacija, duševna nestabilnost ali genetski primanjkljaj, prestopnike izzove priložnost, razburjenje, odtujenost in starši prestopnikov. Različne skupine ljudi poudarjajo različne vzroke, pa tudi različna kazniva dejanja so različno razlagali. Avtorja menita, da je vrsta razlage povezana tudi z mnenjem o vrsti potrebnih protiukrepov. Ljudje imajo tudi različne teorije s katerimi razlagajo pravico ter ocenjujejo bodisi svoje vedenje, bodisi vedenje drugih. Med njima sta najbolj znani teorija enakosti in hipoteza o pravičnem svetu. Po prvi je osnovno načelo razmerje med vnosom in izidi, druga pa trdi, da so ljudje prepričani, da žive v pravičnem svetu, v katerem na sploh obstaja vzročna povezanost med dejanji in nagradami. Seveda, ne bo vsakdo verjel v pravičen svet, njegovo prepričanje pa bo določalo razumevanje zakona in pravice. Mlajši preizkušanci imajo konkretne, avtoritarne in moralistične ideje zakona, poudarjajo njegovo omejevalno in kaznovalno vlogo ter strogo izvajanje. Kasneje, v starosti od 12 do 15 let se pojavi abstraktno mišljenje. Mnogi mladi ljudje menijo, da kazniva dejanja povzročajo ljudje brez morale ali standardov.

Toliko za uvod. Poglejmo sedaj, kaj o nekaterih "negativnih" pojavih menijo naši preizkušanči.

METODA

Preizkušanči: V raziskavi so sodelovale tri skupine preizkušancev: 26 učencev osnovne šole starih v povprečju 13 let, 28 učencev gimnazije, starih v povprečju 17 let in 30 študentov starih povprečno 20 let. Število moških in žensk je bilo v vseh skupinah približno enako (+/- 2). Socialno-ekonomski status njihovih družin je ustrezal srednjemu sloju in tudi sami so se tako ocenili.

Gradivo: Vprašalnik je sestavljalo sedem lestvic semantičnega diferenciala (1 = neškodljiva - škodljiva, 2 = redka pogosta; 3 = lahko jo je odpraviti - težko jo je odpraviti; 4 = nemoralna - moralna; 5 = neposlovna - poslovna; 6 = dolgočasna - zanimiva in 7 = neumna - pametna), s pomočjo katerih so morali preizkušanči oceniti pojme korupcija (KOR), kraja (KRA), neplačevanje davkov (ND), goljufija (GO) in prosjačenje (PRO). Pojme smo izbrali glede na stopnjo njihove socialne in individualne zavrženosti, potencialne žrtve (država ali posameznik) in vrsto dejavnosti, lestvice pa tako, da bi zajeli različne pomenske odtenke obravnavanih dejanj. Poleg tega so preizkušanči odgovorili še na Kahleovo lestvico vrednot (LOV) ter Richinsovo in Dawsonovo lestvico materialističnih vrednot. Omenjena vprašanja in lestvice so predstavljala del širše ankete.

LOV sestavlja 9 vrednot, izvedenih iz Featherjeve teoretične baze vrednot. Maslowove hierarhije vrednot in Rokeachovih terminalnih vrednot. Osnovni lestvici smo dodali še štiri vrednote: udobje, poštenost, svoboda ter red in mir. Ta razširitev je bila nujna zaradi celotne naloge. Vse postavke je bilo treba oceniti na devetstopenjski lestvici "Zelo nepomembno - Zelo pomembno".

Lestvica materialističnih vrednot odraža pomen, ki ga potrošniki dajejo materialnim dobrinam in vlogi, ki jo te igrajo v njihovem življenju (Bearden in sod., 1993):

Imovina določa "uspeh" - uporaba imetja kot kazalnika uspeha in dosežkov v življenju.

"Osrednjost" pridobivanja - obseg do katerega posameznik postavlja pridobivanje imetja v središče svojega življenja.

Pridobitništvo kot iskanje "sreče" - prepričanje, da je imetje bistveno za doseganje zadovoljstva in blagostanja v življenju.

Lestvica vsebuje 18 postavk, ki se nanašajo na omenjene tri faktorje. Postavke se ocenjujejo s pomočjo 5-stopenjske Likertove lestvice "Močno se strinjam - Močno se ne strinjam". Točke se seštejejo za vsakega od treh faktorjev (6 postavk za uspeh, 7 za osrednjost in 5 za srečo). Avtorji navajajo za vsako od teh dimenzij naslednje povprečne vrednosti: osrednjost 19.3 (SD = 4.0) do 19.8 (SD = 4.2) točk; sreča 12.8 (SD = 4.1) do 13.3 (SD = 4.2) točke in uspeh 13.8 (SD = 4.1) do 14.7 (SD = 3.9) točk.

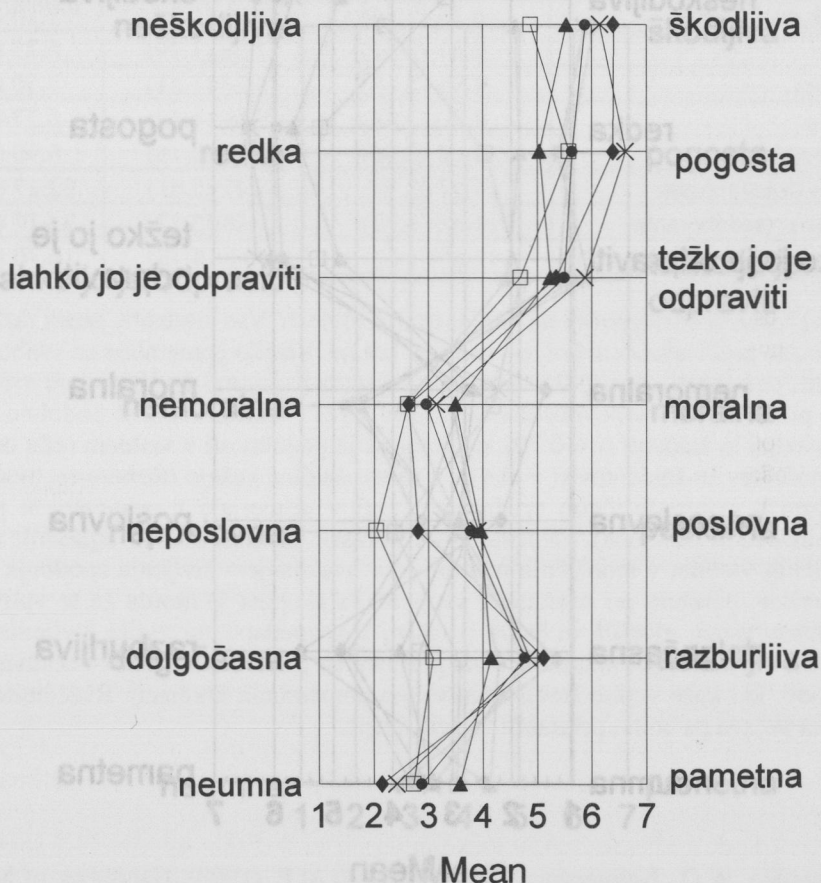
Postopek: Anketiranje je potekalo skupinsko na šolah oz. na filozofski fakulteti. Anonimnost preizkušancev je bila zagotovljena. Vse tri skupine so odgovarjale na vprašalnik v začetku meseca maja, 1994.

REZULTATI IN RAZPRAVA

Ocene na lestvicah semantičnega diferenciala kažejo, da se odgovori preizkušancev razlikujejo bolj po stopnji, kot po kakovosti (slika 1). Starejši preizkušanci v večji meri razlikujejo obravnavane pojme glede na njihovo škodljivost in moralnost, za mlajše pa so pojmi po tej plati bolj homogeni. Neplačevane davkov in prosjačenje vse tri skupine razlikujejo od ostalih pojmov. Zdi se, da se starejši preizkušanci bolj zavedajo resnične teže posameznega pojava.

SLIKA 1a: Ocene pojmov "odklonskega gospodarstva"

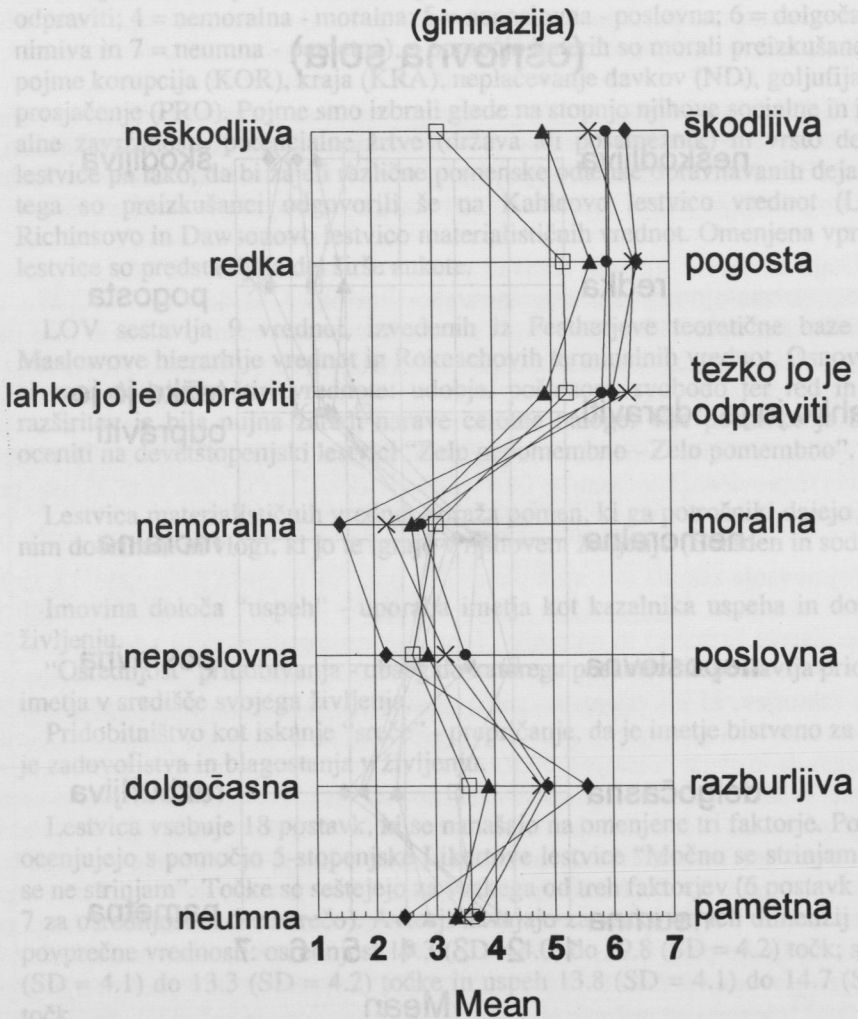
(osnovna sola)

- Korupcija
- ◆ Kraja
- ▲ Neplačevanje davkov
- Prosjačenje
- × Goljufija

Preizkušanci so ocenili vse pojave, razen prosjačenja, kot bolj ali manj škodljive. Neplačevanje davkov je ocenjeno kot manj škodljivo od preostalih treh pojavov. Dejansko prosjačenje sploh ne sodi med kazniva dejanja, do neplačevanja davkov pa tudi pri nas nimamo preveč negativnega odnosa. To se odraža tudi v stališčih naših preizkušancev. Ob tem ti tudi še niso davčni zavezanci. Vsi naštetih pojavi so ocenjeni še kot pogosti, taki, ki jih je težko odpraviti, nemoralni, neposlovni in neumni. Razen prosjačenja so vsi pojavi bolj razburljivi kot ne. Očitno so starejši preizkušanci zmožni večjega razlikovanja pojavov, kar se sklada z v uvodu omen-

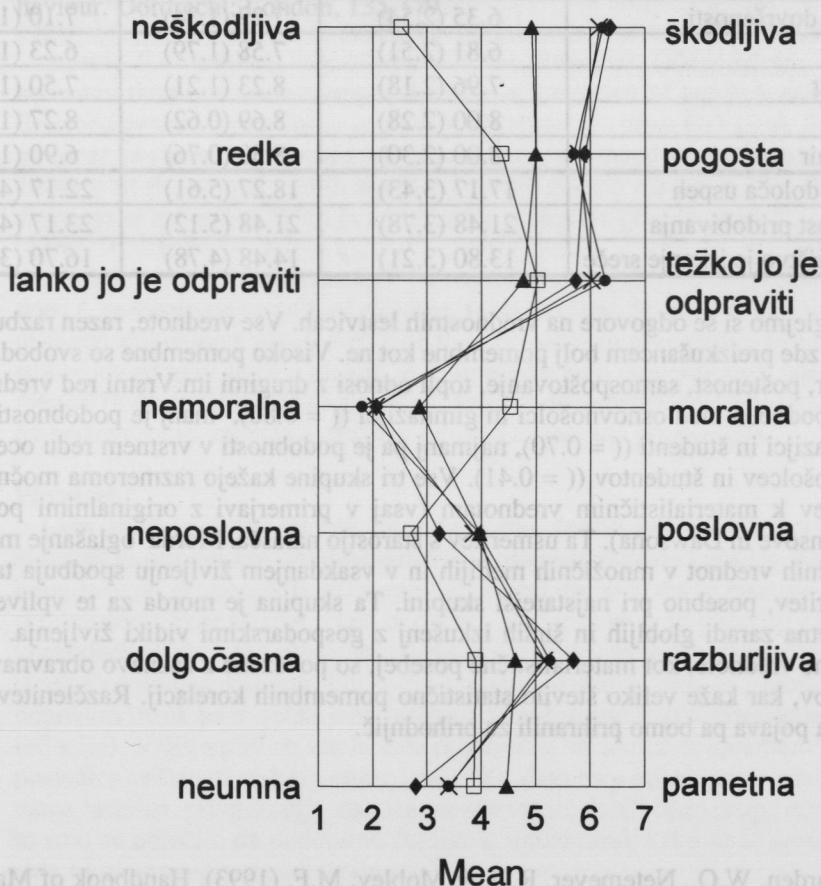
SLIKA 1b: Ocene pojmov "odklonskega gospodarstva"

- Korupcija ◆ Kraja ▲ Neplačevanje davkov
- Prosjačenje × Goljufija

jenimi ugotovitvami. Moramo upoštevati, da se vse tri skupine nahajajo na isti splošni stopnji spoznavnega razvoja, so pa razlike v socialnem.

SLIKA 1c: Ocene pojmov "odklonskega gospodarstva" (studenti)

- Korupcija
- ◆ Kraja
- ▲ Neplačevanje davkov
- ◻ Prosjačenje
- × Goljufija

PREGLEDNICA 2: Aritmetične sredine vrednot in povprečno sestavljeno število točk za tri faktorje lestvice materialističnih vrednot z ustreznimi standardnimi odkloni (v oklepaju)

VREDNOTA	OSNOVNA ŠOLA	GIMNAZIJA	ŠTUDENTI
Občutek pripadnosti	6.73 (2.13)	6.15 (2.09)	6.23 (2.19)
Razburjenje	4.23 (2.34)	5.04 (2.55)	5.27 (1.91)
Topli odnosi z drugimi	6.20 (2.77)	7.96 (1.37)	8.24 (0.91)
Samouresničevanje	6.79 (2.11)	7.88 (1.14)	8.17 (1.26)
Biti zelo spoštovan	5.96 (2.47)	6.58 (2.12)	6.47 (1.91)
Zabava in veselje v življenju	6.50 (2.97)	7.46 (1.73)	6.93 (1.50)
Varnost	7.58 (2.48)	8.08 (1.23)	7.23 (1.72)
Samospoštovanje	7.40 (2.47)	7.96 (1.73)	8.23 (1.04)
Občutek dovršenosti	6.35 (2.54)	7.27 (1.34)	7.10 (1.42)
Udobje	6.81 (2.51)	7.58 (1.79)	6.23 (1.87)
Poštenost	7.96 (2.18)	8.23 (1.21)	7.50 (1.76)
Svoboda	8.00 (2.28)	8.69 (0.62)	8.27 (1.11)
Red in mir	8.00 (2.30)	8.50 (0.76)	6.90 (1.77)
Imovina določa uspeh	17.17 (3.43)	18.27 (5.61)	22.17 (4.33)
Osrednjost pridobivanja	21.48 (3.78)	21.48 (5.12)	23.17 (4.28)
Pridobitništvo je iskanje sreče	13.80 (3.21)	14.48 (4.78)	16.70 (3.61)

Poglejmo si še odgovore na vrednostnih lestvicah. Vse vrednote, razen razburjenja, se zde preizkušancem bolj pomembne kot ne. Visoko pomembne so svoboda, red in mir, poštenost, samospoštovanje, topli odnosi z drugimi itn. Vrstni red vrednot je zelo podoben med osnovnošolci in gimnazijci ($r = 0.86$), manj je podobnosti med gimnazijci in študenti ($r = 0.70$), najmanj pa je podobnosti v vrstnem redu ocen osnovnošolcev in študentov ($r = 0.41$). Vse tri skupine kažejo razmeroma močno usmeritev k materialističnim vrednotam (vsaj v primerjavi z originalnimi podatki Richinsove in Dawsona). Ta usmeritev s starostjo narašča. Morda oglašanje materialističnih vrednot v množičnih medijih in v vsakdanjem življenju spodbuja takšno usmeritev, posebno pri najstarejši skupini. Ta skupina je morda za te vplive bolj dovzetna zaradi globljih in širših izkušenj z gospodarskimi vidiki življenja. Tako splošne vrednote, kot materialistične posebej, so povezane z zaznavo obravnavanih pojmov, kar kaže veliko število statistično pomembnih korelacij. Razčlenitev tega vidika pojava pa bomo prihranili za prihodnjic.

VIRI

- Bearden, W.O., Netemeyer, R.G. & Mobley, M.F. (1993). Handbook of Marketing Scales. London: Sage.
- Furnham, A. (1988). Lay Theories. Oxford: Pergamon.
- Furnham, A. & Stacey, B. (1991). Young people's understanding of society. London: Routledge.

Haste, H. (1987). Growing into rules. In Bruner, J. & Haste, H. (Eds.) Making Sense. London: Methuen.

Lassarre, D. & Roland-Levy, C. (1989). Understanding Children's Economic Socialization. In Grunert, K.G. & Olander, F. (Eds.). Understanding Economic Behaviour. Dordrecht: London, 347-368.

Lunt P.K. (1989). The Perceived Causal Structure of Unemployment. In Grunert, K.G. & Olander, F. (Eds.). Understanding Economic Behaviour. Dordrecht: London, 107-120.

Peterson, S.A. (1990). Political Behavior. London: Sage.

Robben, H.S.J., Webley, P., Elffers, H. & Hessing, D.J. (1989). A Cross-National Comparison of Attitudes, Personality, Behaviour, and Social Comparison in Tax Evasion Experiments. In Grunert, K.G. & Olander, F. (Eds.). Understanding Economic Behaviour. Dordrecht: London, 121-134.

Tversky, A. & Kahneman, D. (1974). Judgment under uncertainty: Heuristics and biases. Science, 185, 1124-1131

Wahlund, R. (1989). Perception and Judgment of Marginal Tax Rates After a Tax Reduction. In Grunert, K.G. & Olander, F. (Eds.). Understanding Economic Behaviour. Dordrecht: London, 135-179.

Aspects of the study were reported by David Laiser. Results were reported by David Laiser. It was suggested that this occurred because the questionnaire was based on different socio-economic systems, where other aspects (i.e. markets), not relevant to the Slovenian (Yugoslavian at that time) economy then, were more emphasised. Also a number of answers were greatly influenced by the current socio-economic situation (i.e. great inflation). Economic and political changes that started in that period developed even further, and drastic changes of the whole political and economic system appeared after the multiparty elections at the end of 1990. In a few years, ideas like private property, privatization, shares, insurance etc. adopt quite different meaning. Therefore, we decide to repeat the earlier study, and find out the effects, these changes have in economic socialization. A comparable sample of children, from the first, fourth and seventh grade of a primary school were questioned with the very same questionnaire. In general, the results showed very similar picture in comparison with previous data, with differences mainly in degree and not in direction. Several differences could be explained either by current socio-economic changes or as idiosyncratic phenomena.

Povzetek

Leta 1988 in 1990 sta bili opravljeni dve študiji ekonomske socializacije pri slovenskih otrocih kot del mednarodnega projekta Davida Laiserja. Stopnja znanja kompleksnih ekonomskih problemov je bila relativno nizka in enostavna, predvsem pri določenih pojmih (npr. cene in denar). Verjetno se je to pojavilo zato, ker je bil vprašalnik ekonomske socializacije sestavljen tako, da je bil bližje drugemu socioekonomskemu sistemu, kot je bil takratni slovenski (oz. še jugoslovanski). Na odgovore otrok so v veliki meri vplivala takratna specifična dogajanja (npr. velika inflacija). Velik vpliv so imele tudi ekonomske in politične spremembe, ki so bile posledica večstrankarskih volitev leta 1990. Zato so v nekaj letih pojmi, kot so: privatna lastnina, privatizacija, delnice, zavarovanje, dobili čisto druge razsežnosti. Zato smo se odločili, da ponovimo študijo in ugotovimo, kako so te spremembe vplivale na ekonomsko socializacijo.

Otrok izbrali smo primerljivi vzorec učencev prvega, četrtega in sedmega razreda in aplicirali isti vprašalnik. Na splošno so rezultati pokazali zelo podobno sliko kot

Haste, H. (1987). Growing inequalities. In Barnett, J. & Haste, H. (Eds.) *Making Sense*. London: Methuen.

divitv obsevanj, ki so razpisane v letniku 1999. Vrednotenje kakovosti ekonomskega so-
 doživljanja. In: Gartner, K.G. & Olander, F. (Eds.). *Understanding Economic Be-
 haviour*. Dorchester, London: 347-368.

Jun, P.K. (1989). The Perceived Causal Structure of Unemployment. In Gartner,
 K.G. & Olander, F. (Eds.). *Understanding Economic Behaviour*. Dorchester, Lon-
 don: 167-200.

VREDNOTA	ALOS ANOVNSO	ALANAMH	ALANAMH
Obutek dovršenosti	6,35 (2,54)	7,27 (3,10)	7,10 (3,42)
Udobje	6,81 (2,15)	7,55 (1,19)	6,23 (1,37)
Poštenost	7,96 (2,18)	8,23 (1,21)	7,50 (1,76)
Svoboda	8,00 (2,28)	8,69 (0,62)	8,27 (1,11)
Red in mir	8,00 (2,30)	8,50 (0,76)	6,90 (1,77)
Imovina določa uspeh	17,17 (3,43)	18,27 (5,61)	22,17 (4,33)
Osvrednjost pridobivanja	21,48 (3,78)	21,48 (5,12)	23,17 (4,28)
Pridobitljivost je iskание sreče	13,80 (3,21)	14,48 (4,78)	16,70 (3,61)

Poglejmo si še odgovore na vrednostnih lestvicah. Vse vrednote, razen razburjenja, se zde preizkušalcem bolj pomembne kot ne. Visoko pomembne so svoboda, red in mir, poštenost, samospoštovanje, topli odnosi z drugimi itn. Vrstni red vrednot je zelo podoben med osnovnošolci in gimnazijci ($r = 0,86$), manj je podobnosti med gimnazijci in študenti ($r = 0,70$), najmanj pa je podobnosti v vrstnem redu ocen osnovnošolcev in študentov ($r = 0,41$). Vse tri skupine kažejo razmeroma močno usmeritev k materialističnim vrednotam (vsaj v primerjavi z originalnimi podatki Richinsove in Dawsona). Ta usmeritev s starostjo narašča. Morda oglašanje materialističnih vrednot v množičnih medijih in v vsakdanjem življenju spodbuja takšno usmeritev, posebno pri najstarejši skupini. Ta skupina je morda za te vplive bolj dovzeta zaradi izkušnje in tistih izkušenj z gospodarskimi vidiki življenja. Tako splošne vrednote, kot materialistične posebej, so povezane z zaznavo obravnavanih pojmov, kar kaže veliko število statistično pomembnih korelacij. Razčlenitev tega vidika pojava pa bomo prihranili za prihodnje.

VIRI

- Bearden, W.O., Netemeyer, R.G. & Mobley, M.F. (1993). *Handbook of Marketing Scales*. London: Sage.
- Furnham, A. (1988). *Lay Theories*. Oxford: Pergamon.
- Furnham, A. & Stacey, B. (1991). *Young people's understanding of society*. London: Routledge.